

BURSA UMUR BEY CAMİ HAZİRESİNDEKİ XVIII. YÜZYIL SERPUŞLU MEZAR TAŞLARI

 Zerrin KÖŞKLÜ^a

 Burak Muhammet GÖKLER^b

Öz

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan imparatorluk oluşuna ve yıkıldığı döneme kadar devletin önemli mekanizmaları bulunan ve olumlu yönde etki eden bazı aileler söz konusudur. Bu ailelerden birisi de erken dönemde devlete birçok katkı sunan Timurtaş Paşa ve oğullarıdır. Timurtaş Paşa'nın beş oğlu arasında gerek askeri yönden gerekse ilmi yönden ön plana çıkan Umur Bey olmuştur. Türk İslam Mimarisine kazandırdığı yapıların yanı sıra kurduğu vakıflarla dikkat çeken Umur Bey, döneminde birçok eseri tercüme ettirmiş, kitaplar yazmış ve bunları kurmuş olduğu kütüphaneye bağışlamıştır.

1461 yılında vefat eden Umur Bey, Bursa'daki Umur Bey Camii'nin avlusunda bulunan baldaken türbeye defnedilmiştir. Cami ve türbenin etrafını çeviren geniş hazirede toplamda 122 mezar tespit edilmiştir. Âlimlere, ulemalar ve çeşitli meslek gruplarına ait olan farklı özelliklerdeki mezarlardan sadece serpuşlu ve XVIII. yüzyıla ait olan şahideler değerlendirilmeye alınmıştır. Bu kapsamda 1722'den 1794 yılına kadarki süreci kapsayan alçak ve yüksek çerçeveli tipteki mezarlardan on tanesi erkeklere, bir tanesi ise kadına aittir.

XVIII. yüzyıla ait serpuşlu mezar taşlarının değerlendirilmeye alınmasındaki temel amaç ise şahidelerin tip, süsleme ve serpuş (başlık) açısından çeşitlilik ve zenginlik sunmasıdır. Paşalı, kâtibi, nezkeb, dardağan ve hotoz tipindeki başlıklar mevki, cinsiyet ve rütbe bildirmesi açısından önem teşkil etmektedir. Başlıklardan sonra şahide gövdesindeki metin içerikleri, yazı çeşidi ve son olarak da dönemin barok üslubunu da aktaran tezyinat kurgusu önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Türk-İslam Sanatları Tarihi, Osmanlı, Mezar, Bursa, Umur Bey.

XVIII. CENTURY HEADGEAR GRAVESTONES IN UMUR BEY MOSQUE GRAVEYARD

^a Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, zkosklu@atauni.edu.tr

^b Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, burak.gokler@atauni.edu.tr

Abstract

From the foundation of the Ottoman Empire to its becoming an empire and its collapse, some families were involved in the important mechanisms of the state and played a positive role. One of these families is Timurtaş Pasha and his sons, who contributed a lot to the state in the early period. Among the five sons of Timurtaş Pasha, Umur Beg came to the fore both militarily and scientifically. In addition to the buildings he brought to Turkish Islamic architecture, Umur Beg, who attracted attention with the foundations he established, had many works translated, wrote books and donated them to the library he founded.

Deceased in 1461, Umur Beg was buried in the baldachin mausoleum in the courtyard of the Umur Beg Mosque in Bursa. A total of 122 graves were explored in the large burial ground surrounding the mosque and tomb. Among the graves belonging to scholars, ulamas and people belonging to various professions, only the gravestones with headgear (serpuş) that can be dated to the 18th century were taken into consideration. Of the low and high framed tombs, ten belong to men and one to women, dating from 1722 to 1794.

The main purpose of evaluating the 18th century headgeared tombs is that the tombstones present diversity and richness in terms of type, ornamentation and headgear (serpuş). The heads of Pashalı, kâtibi, nezkeb, dardağan and hotoz are important in terms of indicating position, gender and rank. After the heads, the textual content, the type of writing and finally the ornamentation, which also conveys the baroque style of the period, are important.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Keywords: History of Turkish-Islamic Arts, Ottoman, Grave, Bursa, Umur Bey.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunda, topraklarının genişlemesinde ve gelişmesinde, sultanların yanında yer alan bazı aileler ve devlet adamları ön plana çıkmaktadır. Tarihe mâl olmuş bu devlet adamlarından birisi de ailesiyle birlikte Timurtaş Paşa ve oğullarıdır. Kara yakıştırmaları ile kayıtlara geçen Timurtaş Paşa, Osman Gazi'nin silah arkadaşı Aykut Alp'in torunu, Kara Ali'nin ise oğludur (Uzunçarşılı, 1988, s. 551-553). Osmanlı'da birçok savaşa katılan ve toprak fetheden Timurtaş Paşa, aldığı görevlerle birlikte Anadolu beylerbeyliğinin ilk idarecisi (1393) olması açısından da önem teşkil etmektedir (Emecen, 2012, s. 185-186) (Apak, 2020, s. 17-21) (Turgut, 2019, s. 52-55). 1404 tarihinde vefat eden Kara Timurtaş Paşa'nın (Emecen, 2012, s. 404) (Uzunçarşılı, 1988, s. 575) (Turgut, 2019, s. 56) (Apak, 2002, s. 188), Yahşi Bey, Ali Paşa, Oruç Paşa, Mahmud ve Umur Bey (Paşa) olmak üzere beş oğlu vardır (Hammer, 2010).

Timurtaş Paşa'nın oğulları arasında hem ilmi yönden hem de askerî açıdan daha fazla tanınan Umur Bey'in doğum tarihi hakkında bilgi yoktur

---

(Uzunçarşılı, 1988, s. 575) (Apak, 2002, s. 190). Rum tarihçi Doukas, onun için “*yiğit ve savaşta yenilmez*” şeklinde bir ifade kullanmıştır (Doukas, 2008, s. 149).

Umur Bey, babasının vefatından sonra Mûsa Çelebi'ye bir müddet sadık kalmıştır. Daha sonra Çelebi Mehmet'in hizmetine girerek fetret döneminde Bizans'ın himayesine giren Hereke'yi, Gebze'yi, Darıca'yı, Kartal'ı ve Pendik'i birer birer fethederek Osmanlı topraklarına geri katmıştır (Umur Bey, 1985, s. 4454). Yıldırım Bayezid oğullarından olan ve tarihte Düzmece Mustafa olarak bilinen Mustafa Çelebi'nin isyanında II. Murad'ın yanında yer alarak önemli bir rol üstlenmiş ve Sultan Murad tarafından Germiyanogulları'na elçi olarak gönderilmiştir (Stanley, 2004, s. 323-331). Umur Bey'in önemli bir diğer siyasi faaliyeti ise Tokat'ta ve çevresinde yağmalama girişimlerinde bulunan Karakoyunlu İskender Mirza'nın uzaklaştırılmasında Yörgüç Paşa'ya yardıma giden orduyu komuta etmesidir (Umur Bey, 1985, s. 4454).

Siyasi faaliyetlerinin yanı sıra Umur Bey, ilim ve kültüre de katkı sağlamıştır. Dönemin değerli kaynaklarından olan Aşıkpaşazâde bazı konuları Umur Bey'den nakletmiştir. Umur Bey'in vakfiyesinde (Keskin, 2018, s. 121-152)¹ 270 kitabın yer alması ilme ne kadar önem veren bir devlet adamı olduğu ortaya çıkmaktadır. Birçok eseri de tercüme ettiren Umur Bey (Apak, 2002, s. 194) kendi ismini taşıyan kütüphaneye de pek çok eser bağışlamıştır (Erünsal, 2012, s. 159-160).

Umur Bey, Bursa'da Akçardak olarak isimlendirilen mevkide bir cami, hamam, Tuzpazarı'nda kervansaray (Ayverdi, 1972, s. 344-345, 356), Bergama'da bir medrese, hamam, Afyon'da bir cami (Ayverdi, 1972, s. 211, 270, 274) Edirne'de mescit ve Çanakkale Boğazı'nda kendi ismiyle anılan bir köy olmak üzere birçok eser inşa ettirmiş ve bunların idaresi için de çeşitli vakıflar bağışlamıştır (Umur Bey, 1985, s. 4454).

Görsel 1: Umur Bey'in Türbesi

¹ Umur Bey'in vakfiyeleri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer almaktadır: VGMA, 591/181-182.

1461 yılının ağustos ayında vefat eden Umur Bey, Bursa'daki Umur Bey Camii'nin (Ayverdi, 1972, s. 344-345) avlusundaki baldaken formlu türbesine defnedilmiştir. Cami ve türbenin etrafında geniş bir hazire bulunmaktadır (**Görsel 1**).

Görsel 2: Haziredeki Mezarların Dağılımı

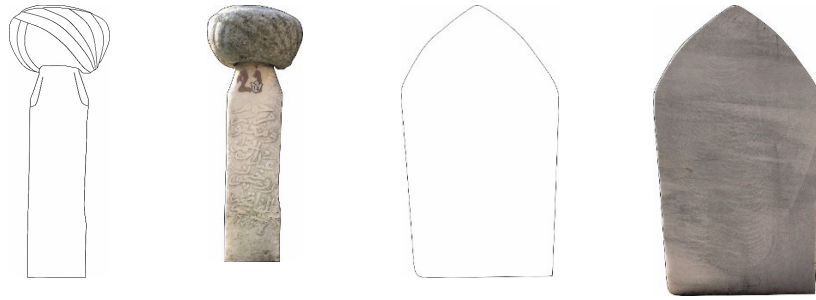
Bu makalenin konusunu Umur Bey Camii ve Türbe haziresindeki XVIII. yüzyıla ait 11 mezar taşı oluşturmaktadır. Hazirede bulunan 122 mezarın kapsam açısından yoğunluğu düşünülerek XVIII. yüzyıl serpuşlu mezar taşları üzerine odaklanılmıştır (**Görsel 2**).

1. Mezar (Abdurrahman)

Umur Bey Camii ve Türbesi'nin güneybatısında kalan ve Abdurrahman'a ait olan 1722 tarihli betonarme alçak çerçevesi, 182 cm. uzunluğunda, 70,6 cm. genişliğinde ve 26,7 cm. yüksekliğindedir. Alçak çerçevenin doğusundaki kısa kenar tarafında doğrudan toprak üzerinden yükselen dikdörtgen gövdeli baş şahidesi 59,5 cm. yüksekliğinde, 11,8 cm. genişliğinde ve 6,7 cm. kalınlığında düzenlenmiş olup ön yüzeyine altı satır halinde oyma-kabartma olarak işlenen sülüs hatlı Osmanlıca kitabesinin herhangi bir çerçevesi ve silmesi bulunmamaktadır. Omuz kısmı bulunmayan gövde, üstteki dardağanın iç kısmına doğru daralmıştır.

Mezarın 49,7 cm. yüksekliğindeki, 28,1 cm. (üst), 25,8 cm. (alt) genişliğindeki ve 5,6 cm. kalınlığındaki sivri tepelikli düşey dikdörtgen formdaki ayak şahidesinin ayak bölümü toprak içerisinde kalmıştır (**Görsel 3**).

Günümüz Türkçesi	Osmanlıca	Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
Merhum	مرحوم	Ruhiyçün	روحیچون
Ve mağfur	و مغفور	El-Fatiha	الفاتحة
Abdurrahman	عبدالرحمن	Sene 1134/1722	سن ۱۱۳۴

Görsel 3: Abdurrahman'ın Mezarı, Baş ve Ayak Şahidesi

2. Mezar (Mehmed Emin)

Umur Bey Camii ve Türbesi'nin güneyinde yer alan ve Mehmed Emin'e ait olan 1754 tarihli betorname malzemeli, alçak çerçeveli mezar, 182 cm. uzunluk, 70 cm. genişlik ve 15,5 cm. yükseklik ölçülerine sahiptir. Mezar çerçevesinin kısa kenarında toprak içerisine yerleştirilen mermer dikdörtgen gövdeli baş şahidesi, 65,5 cm yükseklikte, 16 cm. genişlikte ve 8 cm. kalınlıkta yapılmıştır. Şahidenin ön yüzüne oyulan beş satırlık talik hatlı Osmanlıca kitabesinin tamamı beyzi bir kartuş içerisine alınmıştır. Gövdenin dar tutulan omuz kısmından yukarı doğru daralan silindirik boyun bölümüne pahlanarak yumuşak bir geçiş sağlanmış ve tepede paşalı serpuşu ile son bulmuştur.

Ayak bölümü toprak içerisinde kalan sivri tepelikli, yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen tipindeki ayak şahidesi ise 73,5 cm. yükseklikte, 26,7 cm (üst), 20 cm (alt) genişlikte ve 4,5 cm. kalınlıktadır **(Görsel 4)**.

Günümüz Türkçesi

Hakk buyurdu Küllü nefsin zâiketün

Aldı Mehmed Emin bundan sebak

Osmanlıca

حق بویردی کل نفسن زایکتون

الدي محمد آمین بوندان سبق

Nûşâ... ma'sûm-ı pâk târihini

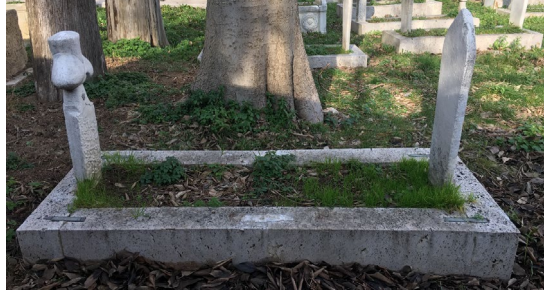
نوشا مغسومي باق تاريخي

Ola kim rahmet ide ruhuna Hakk

اوله کيم رحمت ايده روحنه حاق

Sene 1167/1754

سن ۱۱۶۷

Görsel 4: Mehmed Emin'in Mezarı, Baş ve Ayak Şahidesi

3. Mezar (Mehmed Esad)

Umur Bey Camii ve Türbesi'nin güneyinde yer alan 1762 tarihli Mehmed Esad'a ait olan yüksek çerçeveli mezar, 81,7 cm. uzunluğunda, 51,1 cm genişliğinde ve 45,9 cm. yüksekliğinde olup dört yekpare mermer panonun bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Mezarın uzun kenar panolarında servi ağaçları ve gülçelerden oluşan bir dizi kompozisyon sıra halinde işlenerek yüzey hareketlendirilmiş, benzer anlayış kısa kenarlar üzerine de yansımıştır.

Mezar çerçevesinin doğusundaki kısa kenar panosundan 118,3 cm. yüksekliğe, 25,2 cm genişliğe ve 9,5 cm kalınlığa sahip dikdörtgen formlu mermer baş şahide gövdesine, barok esintili volütlü "C" ve yumuşak kıvrımlı hatlarla geçilmiştir. Şahidenin ön yüzeyine oyma kabartma olarak aktarılan dokuz satırlık sülüs hatlı Osmanlıca kitabesinin sınırları yatay silmelerle çizilmiştir. Tarih satırının bulunduğu bölüm ise diğer satırlardan daha uzun

olarak en altta yer almıştır. Dikdörtgen gövdenin omuz kısmı üzerinde yükselen ve yukarıya doğru daralan silindirik boyun bölümü, tepeliği eşkenar dörtgenlerle hareketlendirilmiş paşalı kavuk tipindedir.

90,6 cm. yüksekliğinde, 30,8 cm. (üst), 25,6 cm. (alt) genişliğinde ve 4,6 cm. kalınlığındaki yuvarlak tepelikli ve yukarıdan aşağıya doğru düşey dikdörtgen formunda daralan mermer ayak şahidesinin kısa kenar panosu ile bağlantısı yine barok üsluplu “C” ve yumuşak hatlı kıvrımlarla sağlanmıştır (**Görsel 5**).

Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
Hüve'l Hallâku'l Bâki	هول حلقولباقي
Sekâhüm Rabbühüm câmin suna Uşşâka...	سقاھوم ربحوم جانم صونا عشاقه
Ki hayr idüp ser encamın inâyetden...	... کی حیر ایدب سر انجانم عناتن
Ki cennet ehli hep.....	کی جننت اهلی هپ
Safâ ... mahbûdan letâfetden	... صفا ... محبوندن لطافتن
Ata ana ola mesrur dola gönülleri pür nur	اتا انا اوله مسرور طوله کوللری پرنور
Ola hâtırları ma'mur imaretten	اوله حاطرلاری معمر عمارتن
Merhum ve mağfûrun leh ma'sûm-i pâk	مرحوم و مغفورن له معصومی پاک
Kurret-i uyûnım Mehmed Esad'ım ruhiyçün	قرتی عیونم محمد اسعدم روحیچون
el Fatiha 17 Z sene 1175/1762	الفاتحة ۱۷ زسن ۱۱۷۵

Görsel 5: Mehmed Esad'ın Mezarı. Bas ve Avak Sahidesi

4. Mezar (Emine Hanım)

Umur Bey Camii ve Türbesi'nin güneybatısındaki 1762 yılına ve Emine Hanım'a ait olan yüksek çerçeveli mermer mezar, 130 cm. uzunluğunda, 44,1 cm. genişliğinde ve 42,2 cm. yüksekliğinde dört yekpare taşın çatılmasıyla meydana getirilmiştir. Mezarın uzun kenar panolarının üzeri gülçe ve servilerle kompoze edilmiş, benzer süsleme kısa kenar panoları üzerinde de kullanılmıştır.

Mezarın kısa kenarıyla barok karakterli "S" kıvrımlarıyla bütünleşen mermer baş şahidesi, 80,5 cm. yükseklikte, 22,8 cm. genişlikte ve 11,7 cm. kalınlıkta dikdörtgen bir gövde yapısı ortaya koymaktadır. Gövdenin ön yüzeyine yedi satır halinde oyma kabartma olarak oyulan sülüs hatlı Osmanlıca kitabesi yatay silmelerle belirgin hale getirilmiştir. Tarih satırı iki yandan gül motifleriyle sınırlandırılmış, yazıt kısa kenar panosu üzerinde kalmıştır. Serlevha satırının üstü ise kartuş içerisine yerleştirilen akant yaprağı ile hareketlendirilmiştir. Şahide gövdesinin omuz bölümünden, uzun ve yukarı doğru daralan silindirik boyun bölümü üstte hotoz tepeliği taşımaktadır.

Sivri tepelikli, yukarıdan aşağıya doğru düşey dikdörtgen formda daralan 78,5 cm. yüksekliğindeki, 28,5 cm (üst), 23 cm (alt) genişliğindeki ve 8 cm. kalınlığındaki ayak şahidesi kısa kenar panosuna barok karakterli "S" kıvrımlarıyla bağlanarak bölümler arasında estetik bir bağ kurulmuştur (Görsel 6).

Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
Ya men hüve'l-hayyü'llezi lâ yemût	يا من هو الحي الذي لا يموت
Sübhâne mine'l-ızami ve hiye remîm	سبحانه منالاعظام و هي رميم
Sübhanallahi ve bi-hamdihi sübhanallahi'i-azîm	سبحان الله و بحمدهي سبحان الله العظيم
Merhume ve mağfurün lehâ	مرحومه و مغفورله
Ma'sûm-i pâk Emine Hanım	معصومي پاک امينه حانم
Ruhiyçün el-Fatiha	روحیچون الفاتحة
Sene 7 Ra 1176/1762	سن ۱۱۷۶ را ۷

Görsel 6: Emine Hanım'ın Mezarı, Baş ve Ayak Şahidesi

5. Mezar (Kalaycızade Ahmed Ağa)

Umur Bey Camii'nin kuzeyindeki Kalaycızâde Ahmed Ağa'ya ait olan 1772 tarihli betonarme mezar, 191,6 cm. uzunluğunda, 24,8 cm. yüksekliğinde ve 58,9 cm genişliğinde alçak çerçevesi bir tiptedir. Mezarın doğu yönündeki kısa kenarı üzerinden yükselen 104 cm. yüksekliğinde, 22 cm genişliğinde ve 9,2 cm. kalınlığındaki yukarıdan aşağıya doğru daralan mermer baş şahidesinin ön yüzeyindeki beş satırlık oyma kabartma tekniğindeki sülüs hatlı Osmanlıca kitabesi yatay silmelerle sınırlandırılmış, yazıtın tarih satırı beyzi formla sonuçlandırılmıştır. Şahidenin dar tutulan omuz kısımlarının üst bölümü pahlanarak silindirik boyun bölümüne geçilmiş ve tepeliği eşkenar dörtgenlerle hareketlendirilen serdengeçti serpuşu ile tamamlanmıştır.

Mezarın batısındaki kısa kenarı üzerinden yükselen 91,3 cm. yüksekliğindeki 26,2 cm (üst) 18,4 cm (alt), genişliğindeki ve 7 cm. kalınlığındaki mermer ayak şahidesi, yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen bir forma sahip olup sivri bir tepelikle sonlanmıştır (Görsel 7).

Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
Hüve'l Bâki	هو الباقي
Merhum ve mağfur	مرهوم و مغفور
Kalaycızade	قلاييزاده
Ahmed Ağa ruhuna	اهمد اغا روحنه
Fatiha sene 1186 (1772)	فاتحه سن ۱۱۸۶

Görsel 7: Ahmed Ağa'nın Mezarı, Baş ve Ayak Şahidesi

6. Mezar (Mehmed Murad)

Umur Bey Camii ve Türbesi'nin güneyine konumlandırılan 1782 tarihli, Mehmed Murad'a ait olan betonarme alçak çerçeveli mezar, 182,5 cm. uzunluğunda, 70 cm. genişliğinde ve 15 cm yüksekliğinde tasarlanmıştır. Mezarın 96,5 cm. yüksekliğindeki, 25 cm. genişliğindeki ve 12,5 cm kalınlığındaki dikdörtgen formlu mermer baş şahidesinin ayağı, çerçevenin kısa kenarı üzerine değil doğrudan toprağa gömülmüştür. Şahidenin ön yüzüne oyma kabartma tekniği ile işlenen sülüs hatlı beş satırlık Osmanlıca kitabesinin sınırları yatay silmelerle belirlenmiştir. Şahide gövdesinin omuz kısımlarından kısa silindirik boyun bölümüne geçiş pahlanarak daha estetik bir görünüm sağlanmış ve en üstte kâtibi kavuk ile sonuçlandırılmıştır.

Mezar çerçevesinin iç kısmında toprak üzerine yerleştirilen 68 cm.

yükseklikte, 25,9 cm. (üst), 22,5 cm. (alt) genişliğinde ve 5,7 cm. kalınlığındaki sivri tepelikli ayak şahidesi yukarıdan aşağıya doğru daralan düsey dikdörtgen biçimli olup gösteriştten uzaktır (**Görsel 8**).

Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
Hüve'l Hallâku'l Bâki	هو الخلاق الباقي
Çünkü düştü	چونکي دوشدي
Ten türaba şefaât olsun	تن تره شفات اولسون
Mehmed Murad'a ruhiyçün	محمد مراده روحیچون
El-Fatiha sene 1196/1782	الفاتحة سن ۱۱۹۶

Görsel 8: Mehmed Murad'ın Mezarı, Baş ve Ayak Şahidesi

7. Mezar (Selman)

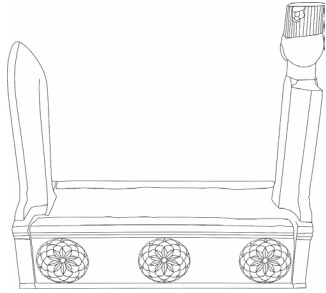
Umur Bey Camii ve Türbesi'nin güneyinde bulunan ve Selman'a ait olan 1783 tarihli yüksek çerçevesiz mermer mezarın uzunluğu 111 cm. genişliği 35,7 cm. yüksekliği ise 31 cm'dir. İki uzun ve iki kısa yekpare taştan oluşan mezarın, uzun kenarları üzerine XVIII. yüzyılda yoğun olarak

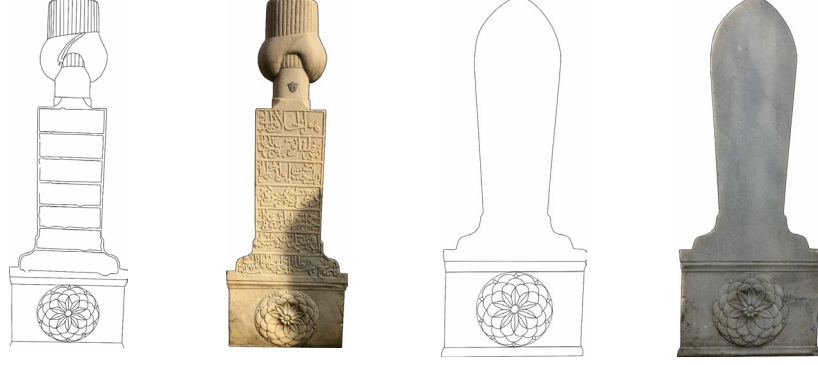
kullanılan üç gülçe yan yana nakşedilmiştir. Benzer kurguyu kısa kenarların üzerinde de izlemek mümkündür. Mezarın doğusundaki kısa kenar üzerinden yükselen 78,2 cm. yüksekliğinde, 19,6 cm. genişliğinde ve 6 cm. kalınlığındaki mermer baş şahidesinin dikdörtgen formlu gövdesi altta geniş olarak başlamıştır. Bu genişlik üst bölüme doğru zarifçe daraltılarak gövdeyle bağlantısı barok karakterli kıvrımlarla gerçekleşmiştir.

Gövdenin ön yüzeyine sekiz satır halinde oyma kabartma tekniği ile oyulan sülüs hatlı Osmanlıca kitabesi birbirinden yatay silmelerle ayrılmıştır. Şahidenin omuzundan, uzun ve silindirik boyun kısmına pahlanarak geçilmiş, boynun üzerine ise sorguçlu kâtibi kavuk kondurulmuştur.

Mezarın, 64,2 cm. uzunluğundaki, 21,6 cm (üst), 17 cm (alt) genişliğindeki ve 8,3 cm. kalınlığındaki mermer malzemeli, sivri tepelikli ve düşey dikdörtgen gövdeli ayak şahidesinin, alt kısımdaki kısa kenar taşıyla bağlantısı yine barok karakterli geçişlerle sağlanmıştır (**Görsel 9**).

Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
Hüve'l Hallâku'l Bâki	هو الخلاق الباقي
Yine bir tıfl-ı nevres bu cihândan	ينه بر طفل نورس بو جحاندن
Riyâz-ı cennete oldu hıramân	ريياز اي جنته اودي حرامان
Dahi masum iken bezm-i fenadan	دحي مغمسوم ايكن بزومي فنادن
Civâr-ı rahmete oldu şitâbân	جواري رحمته الذي شتابان
İki şakk kalemden düştü târih	يكي شق قالمدين دوشدي تاريخ
Behište tâir oldu can-ı Selmân Sene Z 1197/1783	بجشته طاير الذي جاي سلمان سن ز ۱۱۹۷

Görsel 9: Selman'ın Mezarı, Baş ve Ayak Şahidesi

8. Mezar (Kalaycızade Hacı Salih Efendi)

Umur Bey Camii'nin kuzeyinde yer alan Kalaycızade Hacı Salih Efendi'ye ait olan 1790 tarihli alçak çerçeveveli betonarme mezar, 182,5 cm uzunluğunda, 17 cm. yüksekliğinde ve 70 cm. genişliğinde tasarlanmıştır. Mezarın doğusundaki kısa kenar üzerine konumlandırılan mermer baş şahidesi 86 cm. yükseklikte, 23 cm. genişlikte ve 10,5 cm. kalınlığında dikdörtgen formda düzenlenmiştir. Şahidenin ön yüzeyine oyma kabartma tekniği ile nakşedilen beş satırlık sülüs hatlı Osmanlıca kitabesinin sınırları yatay silmelerle ayrılmış, tarih satırı ise altta beyzi bitirilmiştir. Dikdörtgen gövdenin dar tutulan omuz bölümünden kısa silindirik boyun kısmına pahlanarak geçilmiş, üstte ise tepelik kısmı yıldızlarla hareketlendirilen nezkeb ile sonlandırılmıştır.

Mezarın 65,5 cm, uzunluğundaki, 22 cm (üst), 17,5 cm. (alt) genişliğindeki ve 7,7 cm kalınlığındaki sivri tepelikli mermer ayak şahidesi yukarıdan aşağıya doğru düşey dikdörtgen formudur (**Görsel 10**).

Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
Hüve'l Hayyü'l Bâki	هو الخلاق الباقي
Merhum ve mağfurün leh	مرحوم و مغفورن له
Kalaycızâde Hacı	قلايحي زاده حاجي
Salih Efendi ruhuna	صالح افندي روحنه
Fatina sene 19 M 1205/1790	فاتحة سن ۱۹ م ۱۲۰۵

Görsel 10: Salih Efendi'nin Mezarı, Baş ve ayak Şahidesi

9. Mezar (Seyyid Mehmed Emin)

Caminin kuzeydoğusunda bulunan 1794 tarihli Seyyid Mehmed Emin Ağa'ya ait olan alçak çerçevesi betonarme mezar 181 cm. uzunluğunda, 70 cm. genişliğinde ve 19 cm. yüksekliğindedir. Mezar çerçevesinin kısa kenarının aksine doğrudan toprak içerisine dikilen mermer malzemeli baş şahidesi 93 cm. yüksekliğe, 26 cm genişliğe ve 10 cm. kalınlığa sahip olup dikdörtgen bir anlayış sergilemektedir. Şahidenin ön yüzeyine işlenen oyma kabartma tekniğindeki altı satırlık sülüs hatlı Osmanlıca kitabesi birbirinden yatay silmelerle ayrılmıştır. Dikdörtgen gövdenin, omuzlarının üzerinde yükselen ve pahlanarak geçilen kısa silindirik boyun bölümü üstüne sorguc ve gül işlenen kâtibi kavuk ile tamamlanmıştır.

Mezarın, 60,5 cm. uzunluğundaki, 23,5 cm. genişliğindeki ve 5 cm. kalınlığındaki dikdörtgen biçimindeki sivri tepelikli mermer ayak şahidesi, tıpkı baş şahidesinde olduğu gibi ayak bölümü toprak içerisinde kalmış ve yalın tutulmuştur (**Görsel 11**).

Günümüz Türkçesi

Osmanlıca

Âsitâneli sâbıkan

استانلي سابقان

Kapu Çukadarı	قاپو چوقداري
Es-Seyyid İbrahim Ağa'nın	السيد ابراهيم اغانك
Mahdum(u) merhum ve mağfurün leh	مخدومو مرحوم و مغفور له
Seyyid Mehmed Emin Ağa Fatiha	سيد محمد امين اغا فاتحة
Sene 1208/1794	سن ۱۲۰۸

Görsel 11: Seyyid Mehmed Emin Ağa Mezarı

10. Mezar (Çinkılızade Hacı Hasan Ağa)

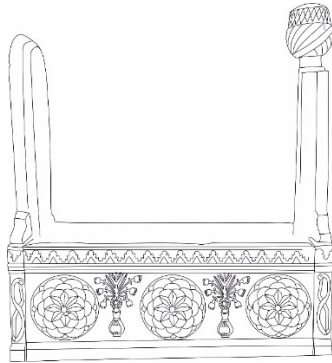
Umur Bey Camii ile Türbesi'nin güneybatısındaki Çinkılızâde Hacı Hasan Ağa'ya ait olan 1794 tarihli yüksek çerçeveli mezar, 172,1 cm. uzunluğa, 61,7 cm. genişliğe ve 64,5 cm. yüksekliğe sahiptir. Mezarın uzun ve kısa kenarları aynı süsleme programı ile kompoze edilmiştir. Bu kompozisyon gülçe ve gülçelerin iki yanlarında vazo içerisinden çıkan güllerle gül dallarının ortasına işlenen gün çiçekleriyle oluşturulmuştur. Yanlarda kalan dar alanlar geçme "S" kıvrımlarla hareketlendirilmiştir. Mezarın uzun ve kısa kenarları akant yapraklı bir bordürle sınırlandırılmıştır. Kısa kenarların yan yüzeyinde kalan "S" kıvrımlarının bitiş noktaları kırık hatlı bir silme ile birleştirilmiştir.

Hacı Hasan Ağa mezarının doğusundaki kısa kenar panosundan 131 cm. uzunluğunda, 32,4 cm. genişliğinde ve 13,5 cm. kalınlığındaki baş

şahidesinin dikdörtgen biçimindeki gövdesine kademeli olarak daralan bir hat ile geçilmiştir. Gövdenin ön yüzeyinde görülen oyma kabartma tekniğindeki yedi satırlık sülüs hatlı Osmanlıca kitabesinin ilk altı satırı yatay silmelerle bölümlenmiş, tarih satırı ise beyzi kartuş içerisine alınmıştır. Gövdeden silindirik ve kısa tutulan boyun bölümüne pahlanarak geçilmiş, üzerine tepesi eşkenar dörtgenlerle hareketlendirilen kuka serpuş yerleştirilmiştir.

Mezarın, 114 cm. uzunluğunda, 35 cm. (üst), 32,8 cm. (alt) genişliğinde ve 9 cm. kalınlığındaki sivri kemer tepelikli, düşey dikdörtgen ayak şahidesi, baş şahidesinde olduğu gibi kısa kenar panosuyla bağlantısı kademeli bir daralma ile gerçekleştirilmiştir. Şahide gövdesinin merkezine servi ağacı işlenmiş, üzeri sütuncelere oturan yuvarlak kemer içerisine alınmıştır. Kemer köşelerinden çıkıp tepelikteki akanta kadar yayılan volütlü “S” kıvrımların ortasına akanlı çerçevesel bir madalyon yerleştirilmiştir (**Görsel 12**).

Günümüz Türkçesi	Osmanlıca
Hüve'l Hallaku'l Bâkî	هو الخلاق الباقي
Cennet-mekân firdevs-aşyan	جنت مکان فردوس اشیان
Merhum el-Hâc Selmân Ağa	مرحوم ال حاج سلیمان اغا
Damadı Çinkılızâde	دامادی چنقاي زاده
Hacı Hasan Ağa	حاجي حسن اغا
Ruhiyçün el-Fâtiha	روحیچون الفاتحة
Sene 1208/1794	سن ۱۲۰۸

Görsel 12: Hacı Hasan Ağa'nın Mezarı, Baş ve Ayak Şahidesi

11. Mezar (Sadullah Efendi)

Umur Bey Camii'nin güneybatısında bulunan Sadullah Efendi'ye ait mezar 1794 tarihlidir. Dört yekpare mermer panodan oluşan mezarın uzunluğu 162,4 cm. genişliği 54,3 cm. yüksekliği de 52,2 cm'dir. Mezarın uzun ve kısa kenar panolarını gülçe ve ayaklı, dilim gövdeli vazodan çıkan güller ve çiçekler ile üstte lotus tepelikle sonuçlanan bir bezeme ile tezyin edilmiştir. Yanlarda ise akant yapraklı, volütlü "S" kıvrım, volüt ucundan çıkarak yükselen çizgisel "C" kıvrıma dönüşen bezemesel bir detay izlemektedir. Mezarın etrafı akantlar "C" kıvrımlarla birleştiği bir kompozisyonla dolgulanan bordürle sınırlandırılmıştır.

Mezarın doğusundaki kısa kenar panosu üzerinden yükselen 124 cm. yüksekliğindeki, 29,4 cm. genişliğindeki ve 14,1 cm. kalınlığındaki baş şahidenin dikdörtgen gövdesi kenar panosuyla kıvrımlı bir hat ile bütünleşmiştir. Gövdenin ön yüzeyine sülüs hatlı olarak oyulan Osmanlıca kitabesinin her bir satırı yatay ekseninde atılmış silmelerle ayrılmıştır. Şahidenin omuz kısmıyla silindirik ve uzun boyun bölümü pahlanarak birbirine bağlanmış, kurgu tepede üzerinde sorguç ve gül motifi bulunan kâtibi kavuk ile tamamlanmıştır.

Sivri tepelikli, 112,3 cm. yüksekliğinde, 31,9 (üst), 28,7 (alt) genişliğinde ve 11,2 cm. kalınlığındaki düşey dikdörtgen formu ayak şahidesi, tıpkı baş şahidesinde olduğu gibi panoya kıvrımlı hatlarla bağlanmıştır (Görsel 13).

Günümüz Türkçesi

El-aman ey sâki-i zehrâbe-i mevt el-am'an

Âhla efgan ile oldu zemin ü asümân

Osmanlıca

اللمن اي ساقى زهرايه موت الامان

اهله افغان اياه اوادي زمينو اسومان

Kande bir sâhib-güner ehl-i mâ'arif var ise
Hâke yeksân etmede tir-i kazâ-yı nâgehân
Nice sabretsin bu zahm-ı cân-güdâze vâlideyn
Merhem-i sabrın meğer halk ede Hallâk-ı cihân
İşte Sa'dullah Efendi fâiku'l-akrân iken
Mal ü evlâdın bıraktı teslim etti Hakkâ cân
Düşdü bir târih-i yektâ fevtine Sâdık dedi
Rûh-i Sa'dullah Efendi Kıldı adni âşiyân

قنده بر صاحب هونر اهلي معارف ور ايسه
حاکه يکسان ايتمده تيري قضايي ناکحان
نجه سير تسين بو زحمي جان کزدازه واليدين
مرهمي صبرن مکر حاق ايده حلاقي جحان
اشته سعادالله افندي فايقل اقران ايکن
مالو اولادين برقدي تسایم اتدي حقا جان
دوشدي بر تاريخي يکتا فوتنه صادق ديدي
روحي سعادالله افندي قلدي عدني اشيان

Görsel 13: Sadullah Efendi'nin Mezarı

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Osmanlı Devleti'nin erken dönemindeki faaliyetleri ile ismini daimî kılan Umur Bey'in Bursa'da inşa ettirdiği cami haziresindeki XVIII. yüzyıla tarihlendirilen serpuşlu mezar taşlarından en erken örneği Abdurrahman'a

(1722), en geç örneği Sadullah Efendi'ye (1794) aittir. Diğer mezarlar ise bu yıllar arasındadır.

İncelenen mezarlarda alçak ve yüksek çerçeveli tipler tespit edilmiştir. On bir mezardan altısı Abdurrahman'a (1722), Mehmed Emin (1754), Kalaycızâde Ahmed Ağa (1772), Mehmed Murad, Kalaycızâde Salih Efendi (1790) ve Seyyid Mehmed Emin Ağa'nın (1794) alçak çerçeveli olarak düzenlenmiş, betonarme malzemeleri ile son dönemlere işaret etmektedir. Mehmed Esad (1762), Emine Hanım (1762), Selmân (1783), Hacı Hasan Ağa (1794) ve Sadullah Efendi'nin (1794) mezarları ise yüksek çerçevelidir **(Görsel 14-15)**.

Görsel 14: Alçak Çerçeveli Mezar (Mehmed Emin)

Görsel 15: Yüksek Çerçeveli Mezar (Emine Hanım)

Alçak ve yüksek çerçeveli mezarların tamamında baş ve ayak şahideleri bulunmaktadır. Mezarların kısa kenar çerçevesinden veya mezar içerisindeki toprak üzerinden yükselen baş şahideleri dikdörtgen, ayak şahideleri ise yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen gövdeli olarak tasarlanmıştır. Bu tasarım Anadolu genelinde izlenen bir tutumdur.

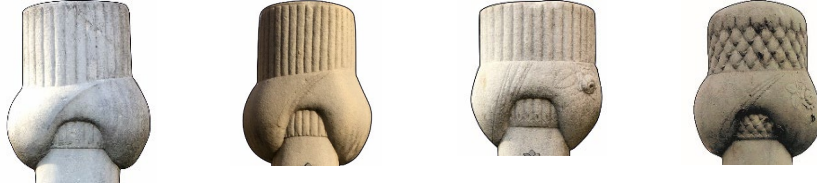
İncelenen mezarlarda baş şahidelerin silindirik boyun kısımları üzerinde yedi farklı serpuş tespit edilmiştir. Bunlar kâtibi, paşalı, nezkeb, serdengeçti, kuka, dardağan ve kadınlara ait olan hotoz başlık tipleridir.

Kâtibi Kavuk, iç kavuk üzerine sarılan destarlardan oluşturulmuş, kavuğun kenarlarına dik ve içe doğru yuvarlatılmış destarlardan dikilmesiyle şekillendirilmiştir. Baş kısmına geçirilen kavuk genellikle yuvarlak ve düz bir tasarıma sahiptir. Ancak kavuğun üstündeki desenlere göre düz kaş, kaşi, baklava ve çubuklu şeklinde isimlendirmelere gidilse de genel anlamda bu başlık altında toplanmıştır. Kavuğun genellikle kâtip ve memuriyetle ilişkisi olanlarla birlikte (İşli, 2019, s. 115), şehzadeler, mehter görevlileri, kapıkulu görevlileri, baş kethüdalar ve üst düzey yeniçeriler tarafından kullanıldığı ifade edilmiştir (Kökrek, 2015, s. 51) (Sevim, 2007, s. 84).

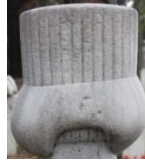
Haziredeki, Mehmed Murad'a (1782), Selmân'a (1783), Seyyid Mehmed Emin Ağa'ya (1794) ve Sadullah Efendi'ye (1794) ait şahideler kâtibi kavuklu olup Mehmed Murad serpuşu dışındakilerine kıdemi remize

eden sorguç veya gül işlenmiştir (**Görsel 16-19**).

Anadolu'da en çok karşılaşılan serpuşların başında gelen bu kavuğa Balıkesir (Gökler & Köşklü, 2017, s. 66), Trabzon (Eren, 2020, s. 361), Sakarya (Şeyban & Gündoğdu, 2020, s. 876), Rize (Hanoğlu, 2018, s. 341), Edirne, İstanbul ve İzmir (Uluer, 2017, s. 706-707) başta olmak üzere birçok hazirede rastlanmaktadır (**Görsel 20-21**).

Görsel 16: Balıkesir'den Kâtibi Örneği (Gökler, Köşklü)
Görsel 17: Seyyid Mehmed Emin'in Kavuğu
Görsel 18: Seyyid Mehmed Emin'in Kavuğu
Görsel 19: İstanbul'dan Kâtibi Örneği (Gökler, Köşklü)

Görsel 20: Balıkesir'den Kâtibi Örneği (Gökler, Köşklü)
Görsel 21: İstanbul'dan Kâtibi Örneği (Gökler, Köşklü)

Paşalı Kavuk, paşa derecesine ulaşanlarla birlikte hattatların, kapı ağalarının, saray mutfak hizmetkârlarının ve mehteranların kullandığı serpuşların başında gelmektedir. Kavuk *Lâmelif* biçimindeki oluşumu ile "*İslam ve Sarık*" (İşli, 2019, s. 103-104) uyumunu yansıtan yegâne örnek olması bakımından önem arz etmektedir.

Cami haziresinde bu serpuş tipini yansıtan mezar taşları Mehmed Emin'e (1754) ve Mehmed Esad'a (1762) aittir. Kâtibi kavukta olduğu gibi Anadolu coğrafyasının geneline yayılmış serpuşların başında gelmektedir. Benzer örneklerinden bir kaçı arasında Balıkesir (Gökler & Köşklü, 2017, s. 458), Giresun (Çal & İltar, 2011, s. 29), Edirne (Doğan, 2009, s. 825), Uşak (Bayrakal, 2016, s. 247), İstanbul (Sürün, 2006, s. 305), Rize (Hanoğlu, 2018, s. 341), Samsun (Gün, Can, Nefes, & Çakır, 2016, s. 51-54) ve Bursa gösterilebilir (**Görsel 22-25**).

Görsel 22: Mehmed Emin'e Ait Paşalı

Görsel 23: Mehmed Esad'a Ait Paşalı

Görsel 24: Edirne'den Paşalı Örneği (Doğan)

Görsel 25: Bursa'dan Paşalı Örneği

Haziredeki diğer serpuş tiplerinden birer adet bulunmaktadır;

Serdengeçti, Osmanlı Devleti'nde savaş esnasında düşman arasına ve doğrudan kuşatma altındaki yerlere akın eden fedailer için verilen bir isimdir. Ordunun en önünde yer almalarından dolayı "ölüm eri" adıyla da anılmaktadır. Savaştan sağ çıkanların giymeye hak kazandığı serpuşa ise "*Serdengeçti Kavuğu*" ismi verilmektedir (Özcan, 2009, s. 554-555). Serpuş görünüm itibarıyla külah etrafına çapraz bir şekilde atılan ve sol tarafa doğru taşan destarlardan müteşekkildir.

Cami haziresinde Kalaycızâde Ahmed Ağa'ya (1722) ait olan mezar şahidesinde tespit edilmiştir. Fakat şahide kitabesinde yeniçeri olduğuna dair bir ibareyle karşılaşılmamıştır.

Serpuşun benzerler örnekleri; İstanbul'da (İşli & Kökrek, 2017, s. 108-119), Edirne'de (Doğan, 2009, s. 825), Balıkesir'de (Gökler & Köşklü, 2017, s. 461), Bolu'da (Çal, 2007, s. 295-283), Sakarya'da (Şeyban & Gündoğdu, 2020, s. 876), Giresun'da (Çal & İltar, 2011, s. 26) ve Trabzon'da bulunmaktadır (**Görsel 26-27**).

Kuka, sert çuhan imâl edilen serpuş (Koçu, 1967, s. 158), genellikle alemdârlar, aşçılar, karakullukçular ve Başeskiler tarafından giyilmektedir (İşli, 2019, s. 132). Kuka özelliği itibarıyla alt kısımda çapraz atılmış destarlar, üstte ise kubbe şeklindeki tepeden ibarettir. Haziredeki tek örnek Hacı Hasan Ağa'nın (1794) şahidesindedir. Anadolu'da ön plana çıkan benzerleriyle Aydın'da (Gökçe, 2021, s. 119), Balıkesir'de (Gökler, 2017, s. 716) ve İstanbul'da karşılaşılmaktadır (**Görsel 28-29**):

Nezkeb, sanat erbabı, nakkaşlar, hekimler, kaşıkçı ve nalbantların

tercih ettiği serpuşun (Kökrek, 2015, s. 51) temel ayırıcı özelliği tepesi üzerindeki dikiş izlerinin yıldız biçiminde olmasıdır. Haziredeki tek nezkeb, Kalacızâde Salih Efendi'nin şahidesinde bulunmaktadır. Nezkebin benzer örneklerine Balıkesir (Gökler, 2017, s. 730), İzmir (Uluer, 2017, s. 708) ve İstanbul (İşli, 2019, s. 150) başta olmak üzere pek çok hazirede rastlamak mümkündür (**Görsel 30-31**).

Dardağan, perişan ve darmadağın anlamındaki serpuş (Koçu, 1967, s. 86), yeniçeriler dışında kapıkulu askerleri tarafından da kullanılmıştır. Abdurrahman'a (1722) ait haziredeki tek örnek dardağan serpuşun erken örneğidir. Sakarya'da (Gündoğdu & Şeyban, 2021, s. 237-302), İzmir'de (Uluer, 2017, s. 690), Balıkesir'de (Gökler, 2017, s. 719), İstanbul'da ve Edirne'deki (Doğan, 2009, s. 824) dardağanlar örneklerden sadece bazılarıdır (**Görsel 32-33**).

Hotoz, sadece kadın mezar taşlarında görülen hotoz, saç süsüne verilen bir isim şeklinde veya başlık olarak nitelendirilmektedir (Pakalın, 1993, s. 817). 1762 tarihli Emine Hanım'ın baş şahidesi hotoz başlığı ile ön plana çıkmaktadır. Anadolu'da yaygın olan hotozun, Aydın (Gökçe, 2021, s. 117), Rize (Hanoğlu, 2018, s. 341), Edirne (Doğan, 2009, s. 832), Balıkesir (Gökler, 2017, s. 743) ve İstanbul (Kutlu, 2005, s. 160-163) hazirelerinde benzer örnekleri tespit edilmiştir (**Görsel 34-35**).

Görsel 26:
Ahmed Ağa'ya
Ait
Serdengeçti

Görsel 28:
Hacı Hasan
Ağa'ya Ait
Kuka

Görsel 30:
Salih Efendi'ye
Ait Nezkeb

Görsel 32:
Abdurrahman'a
Ait Dardağan

Görsel 34:
Emine
Hanım'a Ait
Hotoz

Görsel 27:
Trabzon'dan
Serdengeçti
Örneği

Görsel 29:
Aydın'dan
Kuka Örneği
(Gökçe)

Görsel 31:
İstanbul'dan
Nezkeb Örneği
(İşli)

Görsel 33:
Sakarya'dan
Dardağan Örneği
(Gündoğdu)

Görsel 35:
Balıkesir'den
Hotoz Örneği
(Gökler)

Makalenin konusunu oluşturan mezar taşlarından altısında süslemeyle karşılaşılırken beşi sade bırakılmıştır. Mehmed Esad'a, Emine Hanım'a, Selman'a ve Hacı Hasan Ağa'ya ait mezarlarda tespit edilen

süslemeler mezarın gövdesine, baş ve ayak şahidesine işlenmiştir. Süslemeler içerisinde servi, gül, gülce, "S"- "C" kıvrımlar, akant yapraklar, sorguç, eşkenar dörtgenler, yıldızlar, vazo, lotus, asma dalı/üzüm kullanılmıştır. Bu süslemeler içerisinde ise servi, gül ve gülçeler en çok tercih edilen motif olarak ön plana çıkan süsleme detaylarıdır.

Servi, mezarlıkların ve mezar taşlarının vazgeçilmez bitkisi olan ağaç, dayanıklılığı ve dik duruşu ile sabrı temsil etmektedir (Kutlu, 2005, s. 29). Ayrıca uzun boyu, güzelliği sembolize ettiği gibi sürekli yeşil olması, güzel kokusu ve uzun ömürlü oluşu koruyucu ve ölümsüzlüğün timsali biçiminde görülmektedir (Çulpan, 1961, s. 11). Hazirede Mehmed Esad'a (1762) ve Emine Hanım'a (1762) ait mezarların kısa ve uzun kenar panolarında birbirini tekrar eden servilere, Hacı Hasan Ağa'nın (1794) ayak şahidesinde yer verilmiştir. Motifin benzer örnekleri arasında Giresun (Çal & İltar, 2011, s. 50), İstanbul, İzmir (Uluer, 2017, s. 789), Balıkesir (Gökler, 2017, s. 758), Uşak (Bayrakal, 2016, s. 254), Aydın (Gökçe, 2021, s. 118) ve Edirne (Doğan, 2009, s. 843) gösterilebilir (**Görsel 36-39**).

Görsel 36: Mehmed Esad'ın Mezarındaki Servi

Görsel 37: Hacı Hasan Ağa'nın Mezarındaki Servi

Görsel 38: İstanbul'dan Servi Örneği

Görsel 39: Balıkesir'den Servi Örneği (Gökler)

Gül, Hz. Muhammed (s.a.v) remizesi olan gül motifi, ilahi güzelliğin

temsilcisidir (Kurnaz, 1996, s. 219-222) ve kokusunu peygamber efendimizden aldığına inanılmaktadır. XVI. ve XVII. yüzyıllarda yoğun bir şekilde tercih edilmeye başlanan motif, farklı aranjmanlarla birlikte değerlendirilmiştir. Haziredeki Emine Hanım (1762), Mehmed Emin Ağa (1794) Hacı Hasan Ağa (1794) ve Sadullah Efendi'nin (1794) mezarlarında görülen gül motifi, vazoda içerisinde, tek gül ve serpuş gülü şeklinde kompoze edilmiştir. Mezar taşlarının vazgeçilmez bezemeleri arasında yer alan gülün sayısız örneği bulunmaktadır. Bu örneklerden bir kaçını Balıkesir (Gökler, 2017, s. 779-780), Edirne (Baş, 2009, s. 557), İstanbul (Tığcı, 2010, s. 532), İzmir (Uluer, 2017, s. 138, 142) ve Giresun'da (Çal & İltar, 2011, s. 46-48) yer almaktadır (**Görsel 40**).

Emine Hanım Mezarındaki Tek Gül

Mehmed Emin Ağa Mezarındaki Serpuş Gülü

Sadullah Efendi Mezarındaki Vazoda Gül

Hacı Hasan Ağa Mezarındaki Vazoda Gül

İstanbul'dan Gül Örneği (Tığcı)

İzmir'den Gül Örneği (Uluer)

Balıkesir'den Gül Örneği (Gökler)

Görsel 40: Mezar Taşlarından Gül Örnekleri

Gülçe, gülün üsluplaştırılmış haline verilen bir isimdir. Haziredeki dört mezarın kısa ve uzun kenar panolarında karşılaşılan örnekler Mehmed Esad (1762), Emine Hanım (1762), Selmân (1783) ve Hacı Hasan Ağa'ya (1794) aittir. Osmanlı süsleme sanatında çeşme ve cami mimarisinde sıkça karşılaşılan motifin mezar taşlarına yansıyan benzer örnekleri, Edirne'de (Karademir & Kunt, 2019, s. 355), Yozgat'ta (Yaz, 2011, s. 274) İstanbul'da ve Sinop'ta görülmektedir (Yeni, 2009, s. 359) (**Görsel 41**).

Mehmed Esad'ın Mezar Panosu

Emine Hanım'ın Mezar Panosu

Selmân'ın Mezar Panosu

Hacı Hasan Ağa'nın Mezar Panosu

İstanbul'dan Eyüp'ten Gülçe Örneği Edirne'den Gülçe Örneği (Karademir) Yozgat'tan Gülçe Örneği (Yaz) Sinop'tan Gülçe Örneği (Yeni)

Görsel 41: Mezar Taşlarından Gülçe Örnekleri

Sonuç

Osmanlı Devleti'ne mensup önemli ailelerden birisi olan Timurtaş Paşa'nın oğullarından Umur Bey, vefat ettiği 1461 yılına kadar hem siyasi hem kültürel hem de bilimsel açıdan dönemine en çok katkı sağlayanlarının başında gelmektedir. Vefatından sonra kendi ismiyle yaptırmış olduğu caminin haziresindeki türbeye defnedildikten sonra etrafına dönemin önemli kişi, aile ve bireylerin mezarları açılmıştır.

122 mezarın yer aldığı hazirede XVIII. yüzyıla ait olan 11 serpuşlu mezar değerlendirilmeye alınmıştır. 10'u erkek, 1'i kadına ait olan mezarlar, alçak çerçeveli ve yüksek çerçeveli mezar tipinde düzenlenmiştir. En erken tarihlisi 1722 (Abdurrahman) iken en geç tarihlisi 1794 (Sadullah Efendi) tarihlidir.

Mezarın kısa kenarları üzerinden yükselen baş ve ayak şahideleri, profil açısından Anadolu'daki en yaygın tip olan yukarıdan aşağıya doğru daralan prizmal dikdörtgen bir şema ortaya koymaktadır. Baş şahidelerin ön yüzeyine işlenen sülüs-talikh hatlı Osmanlıca kitabeler, kartuşlar içerisinde veya silmelerle belirgin hale getirilmiştir.

Şahide üzerindeki metinlerde herhangi bir meslek veya ölüm sebebini bildiren bir bilgi ile karşılaşmamıştır. Fakat şahideleri tamamlayan serpuşların çeşitliliği ve zenginliği mezarda yatan kişilerle ilgili kesin olmasa da bilgiler vermektedir. Dört mezarda tespit edilen kâtibi kavuk, genellikle memuriyet ve katiple ilgili bir başlık olduğu için bu başlığa sahip mezarların meslekleri ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında paşalı, serdengeçti, kuka, nezkeb ve dardağan hangi meslekler tarafından kullanıldığını ortaya konulmakla birlikte erkeklere ait oldukları da açık bir şekilde görülmektedir. Başlıklar içerisindeki tek örnek olan hotozun ise sadece kadınlar tarafından kullanılması dikkat çekicidir. Belirtilen başlık türleri Osmanlı'nın klasik dönemiyle başlamış olsa da özellikle XVIII. ve XIX. yüzyılda daha sık kullanılmıştır.

Mezar ve şahidelerindeki süsleme detaylar başlıklardan sonra dikkat çeken bir diğer husustur. Mezarlıkların vazgeçilmez bezemesi olan ve klasik

dönemle birlikte sıkça tercih edilen servi ve gülçe motifi mezar şahidelerine işlenmiştir. İki motif dışında Batılılaşma süreciyle mezarlarda daha fazla görülmeye başlayan barok esintili vazo, akant, asma/üzüm, gül ve aranjmanları karşılaşılan diğer tezyinatlardır.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin tarihi birer belgesi konumundaki mezarlar, tipleri, formları, yazı hatları, başlık tipleri ve süslemeleriyle dönemin kültürünü günümüze taşıması açısından değer taşımaktadır.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

3. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

4. Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar, makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan etmektedirler.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

KAYNAKÇA

APAK, A. (2002). Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Bursalı Bir Vezir Ailesi: Kara Timurtaşoğulları. *Marifet*, 1, 181-196.

APAK, A. (2020). Balkanların Fethinde ve İslamlaşmasında Hizmetleri Bulunan Bursalı Vezir Kara Timurtaş Paşa. *Balkanlar ve İslam-Balkanlı Alimler, Mütefekkirler ve Eserleri*, 3, 17-36.

AYVERDİ, E. H. (1972). *Çelebi ve II. Sultan Murad Devri II*. İstanbul: Fetih

Cemiyeti Yayınları.

- BAŞ, E. (2009). *Edirne Beylerbeyi Camii Haziresindeki Mezar Taşları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- BAYRAKAL, S. (2016). *Uşak'ta Osmanlı Mezar Taşları*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- ÇAL, H. (2007). Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları. *Vakıflar Dergisi*, 30, 295-383.
- ÇAL, H., İLTAR, G. (2011). *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara: Giresun Valiliği Yayınları.
- ÇULPAN, C. (1961). *Serviler*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- DOĞAN, B. (2009). *Edirne Gazi Mihal Camisi Haziresi'ndeki Mezar Taşları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- DOUKAS, M. (2008). *Tarih: Anadolu ve Rumeli (1326-1462)*. (B. Umar, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- EMECEN, F. (2012). Timurtaş Paşa. *TDV. İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 41, s. 185-186). İstanbul: TDV Yayınları.
- EREN, S. (2020). Trabzon Küçük İmaret Mezarlığı'ndaki XIX. yüzyıl Osmanlı Mezar Taşları Üzerine Bir Değerlendirme. *Karen*, 6/11, 345-363.
- ERÜNSAL, İ. E. (2012). Umur Bey Kütüphanesi. *TDV. İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 42, s. 159-160). İstanbul: TDV Yayınları.
- GÖKÇE, E. (2021). Nazilli Ağa Camii Osmanlı Mezar Taşları. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 78-128.
- GÖKLER, B. M. (2017). *Balıkesir Mezar Taşları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- GÖKLER, B. M., Köşklü, Z. (2017). Balıkesir Zağnos Paşa Camii Haziresindeki Kavuk Tipleri. *Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*(66), 453-478.
- GÜN, R., CAN, Y., NEFES, E., ÇAKIR, A. (2016). Vezirköprü Yöresinde Bulunan 17-18. Yüzyıl Osmanlı Mezar Taşları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(40), 37-75.
- GÜNDOĞDU, O., & ŞEYBAN, L. (2021). Sakarya Osmanlı Mezar Taşlarından Örneklerle Dardağan Serpuşlar. *İstem*(8), 273-302.
- HAMMER, J. v. (2010). *Büyük Osmanlı Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- HANOĞLU, C. (2018). Rize'de Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarına

- Genel Bir Bakış. *Dil ve Edebiyat Dergisi*(45), 291-344.
- İŞLİ, N. (2019). *Osmanlı Serpuşları*. İstanbul: Avrupa Kültür Başkenti.
- İŞLİ, N., KÖKREK, M. (2017). *Yeniçeriler Remizleri ve Mezar Taşları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARADEMİR, M., KUNT, İ. (2019). Edirne Şehabeddin Paşa Camii Haziresi Mezar Taşları. *SUTAD*, 329-356.
- KESKİN, M. Ç. (2018). Umur Bey Taş Vakfiyesi: Esin ve İçerik Üzerine Bir Değerlendirme. *Osmanlı Araştırmaları*, 53(53), 121-152.
- KOÇU, R. E. (1967). *Türk Giyim, Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları .
- KÖKREK, M. (2015). Osmanlı Serpuşları. *El Sanatları Dergisi*,(20), 51.
- KURNAZ, C. (1996). Gül. *TDVİA* içinde (Cilt 14, s. 219-222.). İstanbul: TDV Yayınları.
- KUTLU, H. (2005). *Kaybolan Medeniyetimiz Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresindeki Tarihi Mezar Taşları*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- ÖZCAN, A. (2009). Serdengeçti. *TDVİA* içinde (s. 554-555). İstanbul: TDV Yayınları.
- PAKALIN, M. Z. (1993). *İlmiye Kıyafeti. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü, II.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- SEVİM, N. (2007). *Medeniyetimizin Sessiz Tanıkları*. İstanbul: Abide Yayınları.
- STANLEY, T. (2004). The Books of Umur Bey. *Muqarnas*(21), 323-331.
- SÜRÜN, M. (2006). *İstanbul Şeyh Vefâ Camii Haziresi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, İstanbul.
- ŞEYBAN, L., GÜNDOĞDU, O. (2020). Sakarya Mezar Taşlarının Tarihi Dizin ve Dönem Analizleri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 15(12), 865-892.
- TIĞCI, S. (2010). *İstanbul Divanyolu'nda Sultan II. Mahmud Türbesi'nin Haziresindeki Mezar Taşları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- TURGUT, V. (2019). Vakıf Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi Aileleri II: Âl-i Timurtaş Paşa. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 43, 52-120.
- ULUER, B. (2017). *İzmir/Çeşme (Merkez) ve Alaçatıda'ki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- "Umur Bey". (1985). *Yeni Türk Ansiklopedisi* içinde (s. 4454). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- YAZ, Ü. (2011). *Yozgat Merkez Osmanlı Cami Hazirelerinde Bulunan Mezar Taşları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- YENİ, Ö. (2009). *Sinop Arkeoloji Müzesi'nde Sergilenen Türk-İslam Dönemi Mezar Taşları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

XVIII. CENTURY HEADGEAR GRAVESTONES IN UMUR BEY MOSQUE GRAVEYARD

 Zerrin KÖŞKLÜ^a

 Burak Muhammet GÖKLER^b

Extended Abstract

In the establishment of the Ottoman Empire, in the expansion and development of its lands, some families and politicians as the supporters of the sultans came to the fore. One of these historical statesmen is Timurtaş Pasha and his sons with his family. There is no definite information about the date of birth of Umur Bey, who is more known among the sons of Timurtaş Pasha, both scientifically and militarily. The Greek historian Doukas used an expression for Umur Bey as "valiant and invincible in war". This is an important detail for showing his power in the period.

Umur Bey conquered Hereke, Gebze, Darıca, Kartal and Pendik, which were under the protection of Byzantium, and added them back to the Ottoman lands. Another important political activity of Umur Bey was to command the army that went to help Yörgüç Pasha in the removal of Karakoyunlu İskender Mirza, who attempted to plunder in and around Tokat.

In addition to his political activities, Umur Bey also contributed to science and culture. Aşıkpaşazâde, one of the valuable resources of the period, conveyed some subjects from Umur Bey. Based on the idea that there are 270 books in his library, it can be said that he is a statesman who attaches importance to science. Umur Bey, who had many works translated, also donated many books to the library bearing his name.

Umur Bey, who died in August 1461, was buried in the baldachin-shaped tomb in the courtyard of Umur Bey Mosque in Bursa. There is a big graveyard around the mosque and tomb. The subject of this article is Umur Bey Mosque and 11 tombstones belonging to the XVIII century in the tomb graveyard. Considering the density of the 122 graves found in the burial ground, the

---

^a Asst. Prof., Atatürk University, zkosklu@atauni.edu.tr

^b Res. Asst. Ph.D., Atatürk University, burak.gokler@atauni.edu.tr

focus was on the 18th-century gravestones with sprinkles.

Of the low and high-framed graves covering the period from 1722 to 1794, ten belong to men and one to women.

Low and high-framed types were found in the tombs examined. There are head and foot witnesses in all of the low and high-framed graves. The head witnesses, which rise from the short side frame of the graves or the soil inside the grave, are designed as rectangular, while the foot witnesses are designed as a vertical rectangular body that narrows from top to bottom. This design is an attitude followed throughout Anatolia and stands out in terms of being frequently preferred.

Seven different serpents were found on the cylindrical neck parts of the head witnesses in the examined graves. Among these titles, which are very important for tombstones, are the scribe, pasha, nezkeb, serdengeçti, kuka, dardagan and hotoz which belong to women.

In the texts on the witness, no information about any occupation or cause of death was encountered. However, the diversity and richness of the serpush that complement the witnesses give information about the people buried in the grave, although it is not certain. Since the scribe kavuk identified in four graves is generally a title related to civil service and clerk, the professions of the graves with this title emerge. Apart from this, the pasha, serdengeçti, kuka, nezkeb and dardagan reveal which professions they are used by, but also clearly show that they belong to men. It is noteworthy that hotoz, which is the only example in the titles, is used only by women. Although the types of caps mentioned started with the classical period of the Ottoman Empire, especially in the XVIII. and XIX. century more frequently.

While decorations are found in six of the tombstones on which the study touches, five of them are left plain. The ornaments found in the tombs of Mehmed Esad, Emine Hanım, Selman and Hacı Hasan Ağa are engraved on the body of the tomb, head and foot witness. Cypress, rose, "S"- "C" folds, acanthus leaves, crest, rhombuses, stars, vase, lotus, vine branch/grape were used in the decorations. Among these ornaments, cypress roses and rosettes are the most preferred motifs.

The tombstones in Bursa, which was the capital of the Ottoman Empire for a while, are more advanced when compared to the Anatolian examples. However, it is a complement to Istanbul, the last capital city, and is significant in terms of quality, craftsmanship, decoration and materials.

As a result, the tombs, which are historical documents of the Ottoman Empire, are valuable for bringing the culture of the period to the present with

---

their types, forms, writing lines, headline types and ornaments.

Keywords: History of Turkish-Islamic Arts, Ottoman, Grave, Bursa, Umur Bey.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Ethics approval:

Not applicable.

3. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

4. Author contribution:

The authors declare they have contributed equally to the article.

5. Competing interests:

The authors declare no competing interests.

